

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Dnevni list „Pravda“ saopštio je da je 3. avgusta njihov dopisnik iz Prištine, Neđeljko Zejak, napadnut u Gračanici i da su mu upućene pretnje likvidacijom. Zejak tvrdi da su ga napali Snežana Karadžić, savetnik zamenika kosovskog premijera i ministra za lokalnu samoupravu, Slobodana Petrovića, kao i njen telohranitelj, Radman Doderović. Kako piše „Pravda“, Doderović je telefonom tražio od Zejaka da se nađu u Gračanici, kako bi mu predočio „neke važne informacije“. Na dogovoreno mesto došao je automobilom ministarstva za lokalnu samoupravu Kosova, u kome je bila i Snežana Karadžić. „Pravda“ tvrdi da su oboje, nakon što su izašli iz automobila, Zejaka vređali, psovali, udarali stolicom i pretili mu da će biti likvidiran. „Pravda“ dodaje da je Snežana Karadžić i pre napada, telefonom zvala glavnu i odgovornu urednicu lista, kako bi vređala novinare lista i pretila povodom teksta objavljenog 2. avgusta. U spornom tekstu, pod naslovom „Kafe kuvarica u bordu direktora“, tvrdi se da su Srbi koji učestvuju u radu kosovskih institucija nekompetentni za mesta na kojima se nalaze, a kao jedan od primera navodi se da je Karadžićeva, koja je izabrana na mesto predstavnika Srba u Bordu direktora Radio televizije Kosova, do 1999. godine bila kafe kuvarica. Snežana Karadžić je, za *KIM* radio iz Čaglavice, rekla da je Zejaka gađala papirom nakon niza uvreda na polnoj i nacionalnoj osnovi, odnosno da je novinar nju i Doderovića nazvao „crnogorskim fašistima“. „Pravda“ je prenela i izjavu komandira policijske stanice u Gračanici, Bratislava Trajkovića, da su nakon što je Zejak napad prijavio policiji, dve osobe privedene, da je protiv njih pokrenut postupak zbog remećenja javnog reda i mira, te da će predmet biti prosleđen istražnom sudiji. Snežana Karadžić demantovala je da je privođena, ali je potvrdila da su ona i Doderović dali izjavu povodom podnete prijave. Istovremeno, Crnogorska liberalna stranka najavila je podnošenje tužbe protiv Zejaka i lista „Pravda“ zbog, kako je izjavio Radoman Doderović, „uznemiravanja crnogorske zajednice na Kosovu“.

Ovaj slučaj može se posmatrati i u kontekstu opšteg stanja medija na Kosovu, o čemu je, u formi intervjua sa Imerom Mushkolajem, izvršnim direktorom Asocijacije profesionalnih novinara Kosova, takođe tokom avgusta, pisao dnevni list „Danas“. Mushkolaj tvrdi da svi međunarodni izveštaji ukazuju na loše stanje medija i nedovoljnu slobodu izražavanja na Kosovu. On, takođe, uočava srazmeru između uticaja koji konkretan medij ima na određenu zajednicu i broja pritisaka na novinare takvih medija. Činjenica koju Mushkolaj uočava, da se

Srbi na Kosovu uglavnom informišu iz medija iz Srbije, te da uticaj na njih pre srpskih medija sa Kosova, imaju mediji iz Srbije, dodatno potvrđuju i napadi na osoblje medija iz Srbije. Napad i pretnje Nedeljku Zejaku usledili su samo nedelju dana nakon napada na snimatelje novinske agencije *Tanjug*, Đorđa Spasića i Davorina Pavlovića, koji su povređeni 27. jula uveče dok su snimali barikade na severu Kosova. U konkretnom slučaju, tekst objavljen u „Pravdi“ jeste bio kritičan u odnosu na kosovske institucije i određene funkcionere u njima, ali je postavio legitimno pitanje kvalifikacija i iskustva ljudi koje te funkcije vrše. U tekstu se pored primera Snežane Karadžić, ukazuje i na zamenika direktora Kosovske policijske službe Dejana Jankovića, za koga „Pravda“ tvrdi da je bivši konobar, kao i Radivoja Mančića, predsednika Komisije Vlade Kosova za izradu nastavnog plana i programa na srpskom jeziku, za kojim je, po navodima „Pravde“, MUP Srbije raspisao poternicu zbog falsifikovanja univerzitetske diplome. Nesporno je da bi granice prihvatljive kritike morale biti šire kada je reč o javnim ličnostima, posebno nosiocima funkcija, koji bi morali ispoljavati veći stepen tolerancije u odnosu na obične građane. U navedenom smislu napad na novinara koji iznosi činjenice vezane za kvalifikacije i radno iskustvo nosilaca takvih funkcija, apsolutno je neprihvatljiv.

1.2. Dnevni list „Kurir“, u broju od 15. avgusta, preneo je da je Veljko Šukalo, predsednik Džet-ski saveza Srbije, pokušao da se fizički obračuna s reporterima i vozačem „Kurira“. Do incidenta je došlo prethodnog dana, a list tvrdi da je Šukalo bio iritiran činjenicom da reporteri izveštavaju o sudaru dva skutera na vodi, za koje je potvrdio da su u njegovom vlasništvu. U sudaru do koga je došlo na reci Savi, u blizini Hale 14 Beogradskog sajma, povređena su četiri lica. Jedan maloletni britanski državljanin zadobio je, kako mediji prenose, teške povrede unutrašnjih organa, dok je drugi, takođe maloletnik, iz Beograda, koji je sa povređenim Britancem bio na istom skuteru, zadobio više preloma. „Kurir“ tvrdi da je Šukalo pretio, nasrnuo na fotoreportera i oteo mu aparat, a da su prisutna trojica rečnih policajaca, samo posmatrali šta se događa, te da nisu ni pokušali da zaštite novinare. Mediji su preneli da je Šukalo svojevremeno sarađivao sa beogradskom policijom tako što je pripadnike rečne policije obučavao za upravljanje skuterima.

Zakonom o javnom informisanju predviđeno je da niko ne sme da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Posebno, niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Sudeći po informacijama koje su o konkretnom slučaju preneli mediji, do ometanja osoblja javnog glasila u obavljanju posla došlo je pretnjama, pokušajem fizičkog napada i otimanjem opreme. Ono što, međutim, posebno zabrinjava je držanje prisutnih policajaca u konkretnom slučaju. Policajci su, kako sumnja redakcija „Kurira“, tolerisali Šukalovo ponašanje, budući

da ga poznaju, da su sa njim saradivali i da im je čak bio i instruktor. Ukoliko se to zaista dogodilo, a po pisanju „Kurira“ slučaj istražuje i unutrašnja kontrola MUP-a Srbije, stvar postaje tim ozbiljnija. Rezultati istrage za koju „Kurir“, pozivajući se na svoje izvore u MUP-u tvrdi da se vodi, još uvek nisu saopšteni. U skladu sa Zakonom o policiji („Službeni glasnik RS“, br. 101/2005 i 63/2009 - odluka US), policijski poslovi se obavljaju na način da se svakom obezbedi jednaka zaštita bezbednosti, prava i sloboda, što je u apsolutnoj suprotnosti sa tolerisanjem kršenja tih prava u slučaju kada je onaj ko prava krši u prethodnom periodu profesionalno saradivao sa pripadnicima policije.

1.3. Rudarsko-topioničarski basen „Bor“ podneo je sredinom avgusta Republičkoj radiodifuznoj agenciji predstavku povodom, „sadržaja programa i ponašanja Timočke televizije i radija“ iz Zaječara. U dopisu koji je potpisao Blagoje Spaskovski, generalni direktor Rudarsko-topioničarskog basena „Bor“, tvrdi se da je ovaj medij objavio informaciju da će se koncentrat iz rudnika „Čoka Marin“, kod Majdanpeka, prerađivati u borskoj topionici, te da će se time izvršiti „ekološki genocid nad žiteljima Bora“. U dopisu se precizira da je reč o neistini, da se prenošenjem takvih informacija zastrašuju građani, šteti poslovnim interesima, kredibilitetu i rejtingu RTB, ali i na najgrublji način krše Zakon o informisanju i Etički kodeks novinara. Saša Mirković, predsednik UO Timočke televizije i radija, izjavio je za „Večernje novosti“ da je od uređivačkog kolegijuma zatražio da se izjasni o optužbama, ali i istakao da Spaskovski, koji je pored toga što je generalni direktor RTB i stranački funkcioner G17 plus, „koristi silu i pretnje prema svima koji ne misle kao on“. Mirković je optužio nadležne u RTB da, suprotno odredbama Zakona o dostupnosti informacija od javnog značaja, nisu odgovarali na zahteve medija za informacije o rudniku „Čoka Marin“. Istovremeno, Mirković pominje zabrinjavajuću koncentraciju sumpor-dioksida u atmosferi u Boru.

Zakonom o radiodifuziji predviđeno je da fizička i pravna lica imaju pravo da Republičkoj radiodifuznoj agenciji podnose predstavke u vezi sa sadržajem programa emitera, ako smatraju da se tim programima vređaju ili ugrožavaju njihovi lični interesi ili opšti interes. RRA je dužna da, po prijemu i razmatranju predstavke, istu bez odlaganja dostavi emiteru na izjašnjavaње i da mu odredi rok za to, osim ako je predstavka očigledno neosnovana. Ako RRA nađe da predstavka jeste osnovana, dužna je da preduzme odgovarajuće mere i da podnosioca predstavke uputi na koji način može da zaštiti svoj interes. U konkretnom slučaju, međutim, makar shodno navodima predstavke, kako su je mediji citirali, Rudarsko-topioničarski basen „Bor“ poziva se na kršenje Zakona o informisanju i Etičkog kodeksa novinara. Nadzor nad primenom tog Zakona i kodeksa, nije međutim neposredno u nadležnosti Republičke radiodifuzne agencije. Naime, ukoliko je medij objavio netačnu informaciju, Rudarsko-topioničarskom basenu „Bor“ stoje na raspolaganju mogućnosti

pokretanja sudskih postupaka predviđenih Zakonom o javnom informisanju, a u slučaju da je zaista reč o zastrašivanju građana i mogućnost iniciranja krivičnog postupka s tim u vezi, npr. za krivično delo izazivanja panike i nereda iz člana 343. Krivičnog zakonika. U suprotnom, a posebno ako se ispostavi da je Timočka televizija i radio imao osnova za zabrinutost povodom moguće ekološke katastrofe, moglo bi se ispostaviti da je podnošenje predstavke od strane Rudarsko-topioničarskog basena „Bor“, zapravo, Zakonom o javnom informisanju zabranjena zloupotreba prava, u ovom slučaju prava na ulaganje pravnog sredstva, podesna da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja.

2. Sudski postupci

2.1. Apelacioni sud u Beogradu potvrdio je dve prvostepene presude Višeg suda u Beogradu protiv televizije B92, u sporovima koji su se ticali istraživačkog serijala Reakcija, emisija pod nazivom „Dosije Šarić“, emitovanih u martu 2010. godine. Presudama su B92, Veran Matić, glavni i odgovorni urednik i Jelena Veljković, novinarka, solidarno obavezani da naknade nematerijalnu štetu u ukupnom iznosu od 600.000 dinara, nastalu povredom časti, ugleda i ljudskog dostojanstva zbog, kako se u presudi navodi, „objavljenih netačnih informacija“, ukupno šestoro tužilaca, članova dve beogradske porodice, pomenutih u jednom policijskom izveštaju nastalom u toku operativne obrade nad organizovanom kriminalnom grupom Darka Šarića, koji je prikazan u spornoj emisiji.

Ono što zabrinjava u ove dve presude je krajnje restriktivno tumačenje odredbe člana 82. Zakona o javnom informisanju, shodno kojoj novinar, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila, ne odgovaraju za štetu, ako je neistinita ili nepotpuna informacija verno preneti iz dokumenta nadležnog državnog organa. U obe parnice tužiocima su tvrdili da su trpeli nematerijalnu štetu nastalu povredom časti, ugleda i ljudskog dostojanstva zbog prikazivanja, u televizijskom programu, snimka izveštaja MUP-a. U dokaznom postupku sud je pribavio izjašnjenje MUP-a, u kome se tvrdi da izveštaj takve sadržine u MUP-u postoji. Ipak, u presudi Apelacioni sud nalazi da se u konkretnom slučaju žalbom neosnovano ukazuje da je reč o vernom prenošenju informacija iz dokumenta nadležnog državnog organa, stoga što izveštaj korišćen u emisiji, budući pribavljen preko ličnih izvora, ne predstavlja zvaničnu informaciju MUP-a, koja bi vodila isključenju odgovornosti tuženih. Na ovaj način sud praktično sužava polje primene člana 82. Zakona o javnom informisanju, te zakonsku odredbu tumači na način shodno kome je osnov za isključenje odgovornosti isključivo objavljivanje zvanično saopštenih informacija nadležnih organa, drugim rečima njihovih saopštenja za medije, a ne i objavljivanje informacija do kojih mediji i novinari dolaze istraživanjem. Ovakvo tumačenje člana 82. Zakona o javnom informisanju, ne samo što

praktično onemogućava i samu ideju istraživačkog novinarstva, već je i u suprotnosti sa odredbom člana 8. Zakona o javnom informisanju, kojom je predviđeno da se nijedna odredba tog zakona ne može tumačiti i primeniti na način koji bi doveo do ukidanja nekog prava koje taj zakon garantuje ili do njegovog ograničavanja u većoj meri od one koja je propisana. Ovo tumačenje suprotno je i praksi Evropskog suda za ljudska prava u čitavom nizu odluka, kao što su npr. Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške od 20.5.1999, § 68, ili Colombani protiv Francuske od 25.6.2002, § 65, koja je nedvosmisleno na stanovištu da medij i novinari, ako citiraju dokument nadležnog organa, nisu obavezni da proveravaju istinitost klevetničkih citiranih tvrdnji iz takvih dokumenata i ne odgovaraju za njihovo objavljivanje. B92 će, kako saznajemo, koristiti vanredne pravne lekove kojima će pobijati navedene presude.

2.2 Dnevni list „Danas“ preneo je da su, od kada je Republička radiodifuzna agencija, u januaru prošle godine, počela da podnosi zahteve za pokretanje prekršajnih postupaka protiv nacionalnih emitera zbog nepoštovanja Zakona o oglašavanju, do sada izrečene samo tri presude. U jednom slučaju, presuda je izrečena televiziji Pink, koja je kažnjena sa dva miliona dinara, a Željko Mitrović, kao odgovorno lice, sa 140.000 dinara. Druge dve presude odnose se na Radio-televiziju Srbije koja je u jednoj presudi kažnjena sa 300.000, a u drugoj sa 400.000 dinara. U Prekršajnom sudu formirano je ukupno 516 predmeta, od kojih 44 u 2010, a 472 u 2011. godini.

Iako je apsolutno nesporno da postoje slučajevi kršenja propisa o oglašavanju i da su ta kršenja česta i mnogobrojna, veliki broj postupaka koji se vode, isključivo protiv nacionalnih emitera, ukazuju da smo, kao društvo, još uvek daleko od zavođenja reda u ovoj oblasti. Ukazali bismo samo na nekoliko problema koji još uvek traže svoje rešenje. Prvo, veći broj zahteva za pokretanje prekršajnih postupaka u 2011. godini, ne govori nužno o većem broju prekršaja, već o novoj praksi koju je RRA uvela, a koja se ogleda u tome da se prekršaji u istom periodu razvrstavaju u veći broj zahteva, za razliku od prakse u 2010. godini, kada je svaki zahtev za pokretanje postupka obuhvatao sve nepravilnosti zabeležene u monitoring izveštaju. Na ovaj način RRA i sam doprinosi dužem trajanju postupaka, jer mediji po pravilu podnose zahteve za spajanje postupaka, a postupci stoje dok se o tim zahtevima ne odluči. Drugo, dobar broj zahteva posledica je činjenice da mediji i RRA različito tumače određene odredbe Zakona o oglašavanju. Stručne službe Republičke radiodifuzne agencije jesu saradivale sa medijima i davale mišljenja vezana za primenu zakona, ali je RRA propustio da donese bliža pravila o oglašavanju i sponzorstvu na televiziji i radiju, na šta je ovlašćen i obavezan članom 103. stav 4. Zakona o oglašavanju. Da su takva bliža pravila doneta, moguće je da bi neke od nedoumica bile razrešene. Treće, moglo bi se postaviti i pitanje selektivne primene Zakona o oglašavanju, ukoliko se one zaista primenjuju samo na nacionalne emitere.

Takođe, nije jasno da li se prijave protiv Javnog servisa odnose i na prodaju oglasnog prostora unapred, ili njegovu prodaju jednom licu ili grupi povezanih lica, preko zakonom dozvoljenih kvota, što je Zakonom o oglašavanju takođe zabranjeno. Na kraju, postavlja se i pitanje obučenosti prekršajnih sudova da sude u postupcima koji se pokreću po Zakonu o oglašavanju, posebno u situaciji u kojoj RRA nije doneo bliža pravila o oglašavanju i sponzorstvu na televiziji i radiju, a odredbe zakona same po sebi nisu dovoljno precizne i ostavljaju širok prostor različitim tumačenjima.

2.3. Apelacioni sud u Beogradu, saopštio je 5. avgusta da je doneo rešenje kojom je ukinuo prvostepenu presudu Osnovnog suda u Šapcu, kojom je okrivljeni Bogdan Simanić, sveštenik i suvlasnik lista „Glas Podrinja“, osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 2 godine. Podsetimo, Simanića je Osnovni sud u Šapcu oglasio krivim zbog izvršenja krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti, odnosno što je 30. januara 2010. godine u Šapcu, novinarki „Večernjih novosti“ Aleksandri Delić, preko kolegice Tatjane Cvejić iz „Blica“, poručio da će joj „slomiti sve kosti i njome obrisati asfalt“, jer je prenela zvanično saopštenje da se on i Slobodan Teodorović, drugi suvlasnik nedeljnika „Glas Podrinja“, terete za zloupotrebu službenog položaja. Apelacioni sud u Beogradu predmet je vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje, pred potpuno izmenjenim većem. Naime, po nalaženju Apelacionog suda prvostepena presuda je doneta uz bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, jer nema razloga o odlučnim činjenicama.

Nezadovoljstvo novinara pravosuđem u Srbiji, za koje oni u priličnoj meri veruju da, umesto da štiti njih, štiti nasilnike kojih ih napadaju, dodatno je podgrejano kratkim saopštenjem Apelacionog suda u Beogradu, iz koga se ne vidi šta je u prvostepenoj presudi, kao retkom primeru u kome se oni koji novinarima prete osuđuju na безусловne zatvorske kazne, bilo u toj meri sporno da je Apelacioni sud ne samo ukine, već i da naloži da se ponovno suđenje održi pred potpuno izmenjenim većem. Nesporno je da je pravo na žalbu ustavna kategorija i da svako, pa samim tim i Bogdan Simanić ima pravo da se odluka, koja je protiv njega doneta, ispita na višoj sudskoj instanci. Nesporno je i da sudovi mogu da pogreše i da se u pravosuđu gotovo svakodnevno po neka presuda nižestepenog suda ukida i predmeti vraćaju na ponovna suđenja, što bi po prirodi trebalo da doprinese pravnoj sigurnosti u društvu. Ono što međutim brine jeste što u konkretnom slučaju Apelacioni sud u Beogradu, u ovoj pravnoj stvari koja se ne tiče samo ugožavanja lične sigurnosti jedne novinarke, već i ostvarivanja prava na slobodu izražavanja, ne obaveštava javnost detaljnije o razlozima ukidanja presude. Na ovaj način, u javnosti se stvara utisak da sudovi generalno ne uvažavaju slobodu izražavanja, niti ličnu sigurnost novinara, čime se, s jedne strane, ohrabruju oni koji novinarima prete i vrše pritisak na njih, a sa druge, podriva vera samih novinara u pravosuđe i tako utiče na jačanje autocenzure. Preciznije saopštenje kojim bi Apelacioni sud ukazao na

konkretne nedostatke zbog kojih je prvostepenu presudu ukinuo, moglo je da pomogne da se ovakve posledice izbegnu.